

SZOCIOLÓGIAI SZEMLE 21(3): 125–145.

Interjúk szociológiai források újrafelhasználása

Gárdos Judit¹

gardos.judit@t-online.hu

ÖSSZEFOGLALÓ: Az írás a társadalomtudományos interjúk újrafelhasználásának episztemológiai és praktikus kérdéseit és az erre adott válaszokat taglalja. Az interjúk szöveg megértéséhez a kutató számos tudáselemet mobilizál, és vitatott, hogy az interjúzásban nem résztvevő tudós rendelkezik-e ezekkel. A másodelemzés hívei rámutatnak, hogy az interjúzó személy sokszor nem csupán a másodelemzéses kutatásoknál válik el az elemzőtől. Minden interjúelemzést gazdagítanak az ún. kontextuális tudáselemek, ezért hasznos az interjúk szituáció és a szöveg pontos leírata. Másrészt minden értelmező más és más tudásokat használ fel, tehát nem állítható, hogy az interjút készítő személy rendelkezik a legmegfelelőbb tudással. A másodelemzés körüli diskurzus több ponton szervesen illeszkedik a kortárs tudományelméleti irányzatok képviselői közötti párbeszédbe. Az írás ezen párbeszéd vitapontjainak kidomborításán túl rámutat a társadalomtudományos interjúk másodelemzésének lehetséges felhasználási területeire is.

Bevezető

A kvalitatív módszerekkel gyűjtött szociológiai források újrafelhasználása világszerte gyerekcipőben jár, ez alól Magyarország sem kivétel. Viszont észrevehető egy tendencia: sorozatosan jönnek létre, leginkább Nyugat-Európában, társadalomtudományos interjúkat gyűjtő archívumok, felismervén azt az igényt, hogy ne hagyjuk elveszni a szociológiai örökség szerves részét.² Érdeemes tehát összefoglalni az interjúk nyersanyagok újrafelhasználásának episztemológiai és praktikus kérdéseit és az erre adott válaszokat. A diskurzus több ponton szervesen illeszkedik a kortárs tudományelméleti irányzatok képviselői közötti párbeszédbe, jól kidomborítva a vitapontokat.

A kvalitatív társadalomtudományos adatok másodelemzésével foglalkozó legtöbb írás valamiképpen tematizálja a kvantitatív és kvalitatív adatok másodelemzésének kérdését. Maga e kérdésfelvetés gyakorisága mutat rá arra, hogy a kvantitatív adatok jelentik (még mindig) a kiindulópontot a másodelemzésről való gondolkodás során (Moore 2007). Ezért kell a kvalitatív kutatóknak folyton magyarázkodniuk a kicsi minta, a nem reprezentatív adatok stb. miatt.

1 A szerző fiatal kutatója azt MTA Szociológiai Kutatóintézetben működő 20. század hangja Archívum és Kutatóműhelynek. A Műhely az OTKA 77566 számú támogatásával jöhetett létre.

2 Az archívumok nem teljes körű listáját l. a függelékben.

Még szakmai körökben is elterjedt az a vélekedés, hogy a statisztikai adatok megbízhatóbbak és objektívebbek, mint a kvalitatív adatok. Számos kutatás rámutatott már arra, hogy a kvantitatív adatgyűjtés és adatelemzés is egy sereg episztemológiai kérdést felvet. A kérdések megfogalmazása, a kérdezési szituáció, az adatok kódolásának módja, a változók létrehozása és nem utolsósorban a statisztikai módszerekkel történő adatelemzés mind-mind „szubjektíválja” az ideálisnak tételezett „objektív” tudományos megismerést. A *science studies* a legobjektívebbnek, legmegbízhatóbbnak hitt természettudományok példáján is – mint mondjuk a fizika – többszörösen rámutatott arra, hogy az adatok és a valóság nem olyan egyértelműen felelnek meg egymásnak, mint ahogy sok természettudós is hiszi. Ezért került a tudományokkal foglalkozó tudományok művelői körében a hangsúly a tudományos tudások megkonstruálásának kérdésére. Ha abból indulunk ki, hogy minden tudományos diszciplína saját áthagyományozott módszereivel, kategóriáival és fogalmaival, érvelési rendszerével hozza létre a tudományos tudást, akkor nem állíthatjuk egyértelműen, hogy a kvantitatív szociológia „objektívebb”, mint a kvalitatív; inkább a módszerek és az általa felrajzolt valóság viszonyát érdemes kutatni. A módszerek viszont nem tökéletesen standardizáltak, hanem többé-kevésbé alá vannak vetve a tudósok döntéseinek. Se a statisztikai módszerek, se a kvalitatív módszerek nem képviselnek kivételt ez alól. Ha statisztikai módszerekkel újrafelhasználunk statisztikai adatokat, akkor ugyanúgy egy új valóságot írunk le, mint amikor egy interjút elemzünk újra. Ebből a szempontból a kvantitatív és a kvalitatív adat-újraelemzés nem különbözik egymástól lényegesen.

A radikális posztmodern társadalomtudományos episztemológia meggyőződése, hogy az adatok, tehát interjúk szövegek is, leginkább a kutató, és nem az „adat-szolgáltató” szövegei. A kutatóról szólnak, pontosabban annak egy személy megfigyelése közben ért tapasztalatairól. Ebben az elméleti kontextusban ezek tehát emlékek, és mint ilyenek, egy másik személy által történő elemzésük nem igazán kivitelezhető (Mottier 2007: 7). Ennek ellentmond az a gyakori kutatói tapasztalat, amikor meglepődünk, rácsodálkozunk az egy-egy interjúalany által elmondottakra. Ha csak a saját tapasztalatunkról szólnának a szövegek, ez nem igazán történhetne meg; az interjúk szövegek tehát mindig egy kooperáció eredményei (Van den Berg 2005: 5). Továbbá vannak kutatók, akik egy másik szempontból kérdőjelezik meg a kvalitatív adatok újrafelhasználását; szerintük a terep és az ahhoz köthető számos kontextuális tudáselem nélkül nem érthetőek a kvalitatív adatok (Corti 2000: 11), ezért nem lehet őket újraelemezni.

Ebben a szövegben a társadalomtudományos interjúk másodelemzésének módszertani – és az ehhez kapcsolódó episztemológiai – kérdéseit fogjuk tárgyalni. Rá fogunk mutatni, hogy az imént felvázolt, sokszor radikális kritikai ellenvetésekkel szemben számos kutató azt vallja, hogy elméletileg sokféle kvalitatív adatot újra lehet elemezni, amelyeket kellő alaposággal jegyeztek le: lehetnek ezek interjúk, megfigyelések, terepnaplók, levéltári adatok, történeti dokumentumok

stb. A *kellő alaposággal* kifejezés ugyan most még kétségkívül meglehetősen homályos, de a szöveg későbbi részeiben részletes pontosítására fogunk törekedni. Ebben a tanulmányban a társadalomtudományos *interjúk* újrafelhasználásának kérdéseire fogunk koncentrálni; az antropológiai megfigyelések újrafelhasználása egy olyan tág terület, és olyan sokrétű episztemológiai kérdéseket vet fel, amelyek egy külön tanulmányt érdemelnek (Zeitlyn 2000; Hammersley 1997: 138–139). A történeti kvalitatív adatok (pl. levéltári dokumentumok) felhasználása pedig egy széles körben és évtizedek óta kutatott téma, tehát ezzel sem fogunk a későbbiekben foglalkozni.

A kvantitatív, statisztikai társadalomtudományos adatok másodelemzése Magyarországon és világszerte sokkal elterjedtebb, mint a kvalitatív adatoké (Klingemann–Mochmann 1975). Ennek magyarázatára több okot is felsorolhatunk, az egyik az a már az előbb említett vélekedés, hogy a kvantitatív adatgyűjtés objektívebb. Másfelől említhetjük a praktikusságot: mivel az utóbbi évtizedekben számítógépen tárolják a kvantitatív társadalomtudományos adatokat, továbbításuk, terjesztésük viszonylag egyszerűnek bizonyul. A kvalitatív adatokat, Magyarországon legalábbis, korántsem ilyen egyszerű továbbítani, hiszen a digitalizálódás egyelőre alacsonyabb fokú. A digitális hangfelvevő gépek csak az utóbbi néhány évben váltak elterjedtté, ha be is vetik őket, nagy és nehezebben küldhető adatfájlokról van szó. Ezeket is, csakúgy, mint a legépelte interjúkat, általában anonimizálni szokták, mielőtt továbbítják őket a kollégáknak (miután Magyarországon a legutóbbi időig nem volt olyan intézmény, amely megbízhatóan és hosszú távon tudta volna biztosítani az interjúkban található személyes adatok tárolását), és ez sokszor nem elhanyagolható munka. Az interjúk legépelése idő- és pénzigényes munka, régebbi interjúk technikai okokból sokszor csak papírformátumban elérhetőek, ez is nehezíti továbbadásukat. A kvantitatív szociológiai módszerek magyarországi dominanciája egy másik lehetséges oka annak, hogy ritkán használják fel újra a kvalitatív adatokat. Az egyetemi tanrendekben sem igen oktatják az interjúelemzést (hogy a másodelemzésükről ne is beszéljünk).

Az adatok felhasználásának időigényessége egy másik faktor. Kvantitatív adatfájlokból viszonylag rövid idő alatt lehet kutatási eredményeket produkálni, hiszen az adat formátuma nagyban megkönnyíti hipotézisek gyors tesztelését. Mivel általában sok változó szerepel egy adatbázisban, méghozzá könnyen feldolgozható formában, sokféle kutatási kérdés megválaszolására lehet egyazon adatbázist használni. Az interjúk feldolgozása ezzel szemben általában hosszabb időt vesz igénybe, hiszen nem standardizált módon tárolódnak benne az információk, és a feldolgozás sem standard (tehát bejáratott, gyors) statisztikai módszerekkel történik. Az eredeti interjúk sok esetben – az életútinterjúk ebből a szempontból kivételt képeznek – partikuláris kutatási kérdések megválaszolására készültek, és a bennük rejlő más, kutatásra érdemes téma kiszűrése hosszabb munkát vesz igénybe; ez a probléma a fordított esetre is igaz: egy bizonyos kutatási kérdés megvála-

szolására alkalmas interjúk kikeresése (főleg használható, tehát átfogó és konzisztens tárgyszavazás híján) hosszabb időt vesz igénybe, mint a megfelelő változók kikeresése egy kvantitatív adatbázisból.

Egy adat és kontextusa

Az interjút készítő és az interjút adó személy viszonyrendszerének és a személyes interakció hatásának erőssége fontos különbség a kvalitatív és a kvantitatív kutatások között (noha természetesen a kvantitatív kutatásokban sem elhanyagolható az adatfelvevő szerepe). A különböző fokban strukturált interjúk esetében mindig központi szerepet kap az interjút készítő személy kommunikációs készsége, tapasztalata, előzetes tudása stb. Ennek a viszonyoknak a felfedése nagyban hozzájárul az interjú szövegének, az attitűdök, vélemények, értékítéletek stb. létrejöttének értelmezéséhez (Van den Berg 2005: 3). Most tehát azokról a megértést meghatározó tényezőkről lesz szó, amik nem olvashatók ki közvetlenül és egyértelműen az interjú szövegéből.

Számos kutató szerint létrejöttük körülményei, a kontextus határozza meg, hogyan kell az interjúkat értelmezni. Pl. Atkinson (1992), Armstrong et al. (1997), Mauthner et al. (1998) mind úgy érvelnek, hogy az adatokat azoknak kell elemezniük, akik kezében készültek, mert az értelmük nem található bennük, hanem a kontextusban rejtőzik. A kontextusról való tudás ebben a felfogásban mindent magában foglal, ami a szövegből nem következtethető ki, és egy olyan objektív tudásként definiálódik, ami szerves része az interjúban található adatoknak. Viszont sokszor egyáltalán nem egyértelmű, mely kontextuális elemeket tekintjük annyira fontosnak, hogy úgy véljük, ismeretük nélkül nem érvényes egy adatelemzés (Bloemert, idézi Van den Berg 2005: 7).

Ricoeur (idézi Mottier 2007: 8) rámutat arra, hogy a szövegek ugyan meghatározott korban, társadalmi és más jellegű kontextusokban teremődnek, de aztán függetlenednek a létrehozójuktól. Ha interjúk nyersanyagaival dolgozunk, és nem tanulmányokból, amelyekben az interjúk rövid részleteit ismerhetjük meg csupán, akkor kiindulhatunk abból, hogy nem csupán egy kutatói szöveggel van dolgunk. Legfőképpen a narratív életinterjúk módszertana, a kutatói beavatkozás visszafogása biztosítja azt, hogy a történetek lényege, vezérfonala az elbeszélőké, és ne a kutatóké legyen, de más módszerekkel készült interjúkról sem állíthatjuk, hogy pusztán a kutatók műve lennének. Számtalan példát sorolhatunk arra, hogy másodelemzők³ új kérdésekre találtak válaszokat az interjúk anyagokban, olyanokra, amelyek nem szerepeltek az interjút létrehozó tudósok érdeklődési körében, tehát nem hozhatták ők maguk létre az azokra vonatkozó adatokat.

Az adatokat újra s újra lehet értelmezni és elemezni, az interpretáció kohe-

3 A másodelemzés kifejezést az egyszerűség kedvéért használom ebben a szövegben. Ahogyan már részben kifejtettem, az ún. elsődleges és másodlagos elemzések elkülöníthetősége sok szempontból megkérdőjelezhető. A másodelemzés ebben az írásban számomra egy régebben, egy másik kutató másik kutatásában keletkezett szövegek elemzését jelenti (ez az interjúk újrafelhasználásának tipikus esete).

renciája az elméleti kerettől függ (Silva 2007). A régebbi adatok „vissza tudnak beszélni” (Hodder 1994: 401), tehát előfordulhat, hogy nem férnek össze a kortárs tudományos értelmezési perspektívákkal, hiszen ők maguk is annak a kontextusnak a részei, amit értelmeznünk kell. A kontextus fogalmának különbözően tág értelmezéseivel találkozhatunk (Van den Berg 2005):

1. A kritikai diskurzuselemzés a *kontextust a diskurzuson kívüli világ*, pontosabban a társadalmi egyenlőtlenségek lenyomataként fogja fel (Fairclough 1995, 2003; Van Dijk 1987, 1991, 1997; Wodak 2001). Ebben a felfogásban az egyenlőtlenségek ismerete elengedhetetlen a szöveg értelmezésekor. A diskurzus *a priori* a társadalmi rendszer reprodukciójának funkciójaként definiálódik, ezért fennáll annak a veszélye, hogy mivel az egyenlőtlenségek jelentik az értelmezési keretet, más plauzibilis jelentéshorizontok kizáródnak (Van den Berg 2005: 8–9).
2. Annak érdekében, hogy elkerüljük egy külső jelentéskeret ráerőltetését a szövegre, más kutatók (pl. Schegloff 1992, 1997) szerint *a diskurzuson belül létrejövő kontextus az egyetlen releváns kontextus*. A kontextus diszkurzív termék, és így is kell értelmezni. A probléma ennél a definíciónál az, hogy nem mindig tematizálódik egy beszélgetés alatt mindazon tudáselem, ami meghatározza a résztvevők értelmezéseit. Gondolhatunk itt tudatos elhallgatásra, vagy arra, hogy nem tűnik fontosnak megemlíteni őket, mert magától értetődőként definiálódnak a beszélgetés résztvevői által, vagy arra is, hogy nem tudatosodnak bennük.⁴ Továbbá ebben az értelmezésben teljesen szétválik a verbális és a nonverbális világ, ami valójában tisztán egy analitikus-tudományos distinkció, és nincs köze a mindenki által megtapasztalt társas világhoz (Van den Berg 2005: 9–10).
3. A két előző felfogás ötvözeteként is tekinthetünk arra az irányzatra, amely *a kontextust a diszkurzív létrehozás feltételeként* definiálja (Van den Berg 2005: 10–11). Nem gondolja, hogy a beszélők mindig tudatában vannak a beszélőket meghatározó kontextusnak. A kontextus mind a társadalmi struktúra, mind a beszéd függvénye. E nagyon tág definíciót Van den Berg szerint két tényező szűkíti operacionalizálható méretűre: a kutatási kérdés és az adattípus (pl. a beszédhelyzet). Még így is kezelhetetlenül tágá válhat a kontextus fogalma; a kutatónak ezért tudatában kell lennie, hogy nem lehet tökéletesen leírni a kontextust, és sosem kerülheti el, hogy nem verifikált feltételezéseket is bevonjon az elemzésbe.

4 Ha viszont nem tudatosodnak bennük, akkor itt mégiscsak a tudós „külső” tudását kell bevetnünk az értelmezéshez.

Mitől válik egy adat másodlagos adattá?

Ahhoz, hogy interjú adatok újrafelhasználásáról tudjunk értekezni, rá kell térünk egy egyszerűnek tűnő, de valójában fajsúlyos kérdésre: próbáljuk meg definiálni, hogy mi is értünk elsődleges, ill. másodlagos adat alatt! Leegyszerűsítve azt mondhatjuk, hogy egy adatot akkor nevezünk elsődlegesnek, ha azt a felhasználó maga hozta létre. Másodlagos adat az olyan adat, amit nem a felhasználó hozott létre, hanem átvett valaki mástól.

Ez az egyszerű definíció sok helyen azonban hibázik:

1. Először is általában a társadalomkutatók nem egyedül dolgoznak, hanem kollégákkal, beosztottakkal, csoportokban (Bishop 2007). Az adatfelvétel (bármilyen adat is legyen az) tehát nem köthető egyetlen személyhez, így már az első felhasználásnál sem egyértelmű, hogy elsődleges vagy másodlagos felhasználásról van-e szó a mi definíciónk értelmében. Éppen ezért is kritizálja Mauthner és Doucet (2008) az olyan erősen hierarchikus és a munkamegosztás elveire épülő együttműködési technikákat, amelyek során a kutatók egyik felénél halmozódnak fel az empirikus tudáselemek (ehhez tartoznak a kontextuális tudáselemek is), tehát ők végzik az ún. „terepmunkát”, míg a másik fele az íróasztalnál elemzi ki, interpretálja ezeket. Mauthner és Doucet szerint az elemzőknek is részt kell venniük a terepen történő tudáslétrehozásban – és ennek az elképzelésnek a jegyében a másodelemzések gyakorlata is erősen megkérdőjeleződik a szemükben.
2. Saját készítésű, régebbi interjúk esetében (Silva 2007) sem egyértelmű, milyen adatfelhasználásról van szó (egy ilyen adat-újrafelhasználásról l. Mauthner et al. 2004). A dokumentált szövegen túli információk azok, amelyek privilegizált hozzáférésére hivatkoznak a másodlagos adatelemzést bírálók. Viszont régi adatok esetében elkophat ez az információ, és egy saját régi adat végül nem feltétlenül különbözik lényegileg egy más által felvett adattól.
3. Az, amire adatként tekintünk, egy komplex struktúrájú információhalmaz. Egyrészt empirikus elemekből áll (amiket úgy definiálunk, hogy viszonylag közvetlenül a valósághoz köthetőek), másrészt a tudós és a tudományága áthagyományozott módszertanának, kérdésfelvetéseinek és fogalmi kategóriáinak, a kutatás társadalmi, gazdasági stb. kontextusának eredménye. Savage (2007); Silva (2007); Mason (2002) és Law (2004) rámutatnak arra, hogy kvalitatív kutatási adatokat nem gyűjtenek, hanem a válaszadók és a kutatók hozzák létre a kutatási folyamat(ok) alatt, az irodalomfeldolgozás, a mintavétel, az interjúkészítés, leiratolvasás, szövegírás közben konstruálódnak (Bishop 2007:).
4. Az utóbbi ponthoz kapcsolódva minden adatelemzés, tehát az általunk az egyszerűség kedvéért másodlagos adatelemzésnek nevezett folyamat során is

rekontextualizálódnak az adatok, újraértelmeződnek a megváltozott környezet, az új kérdések és kutatói attitűdök hatására. Az elemzés során az adatok új kontextusba helyeződnek, tehát megváltoznak (Bornat 2003; Savage 2007; Silva 2007). Valójában tehát nem érdemes elkülönítetten elsődleges és másodlagos adatelemzésről beszélni.

(Miért) Kell új metodológia a kvalitatív adatok újrafelhasználáshoz?

Léteznek olyan elméletek, amelyek a másodlagos adatokat egy új adattípusként definiálják, amihez új metodológia tartozik. Kvalitatív kutatások esetében – ahogyan az imént kifejtettük – sokszor fontosnak ítélik meg az adatokat gyűjtő kutató közvetlen tudása az adatgyűjtés és -feldolgozás kontextusáról (Heaton 2004: 30). Az ilyen elméletek különbséget tesznek természetes és nem természetes kvalitatív adatok között. Természetes adatokat a kutatók találják meg vagy gyűjtik, a lehető legkevesebb rendszerezés nélkül (pl. naplók, autobiográfiák, levelek, archívumi adatok, valamint oral history céljából felvett interjúk). Nem természetes adatok a kutatók közbenjárásával jönnek létre, Heaton (2004: 5) szerint ide tartoznak a szociológiai interjúk is. Míg az oral history interjúk Heaton (2004: 148) szerint egy kor megörökítésére, addig a szociológiai interjúk hipotézisek tesztelésére és új tudományos felfedezések létrehozására szolgálnak. A másodlagos adatelemzést Heaton a nem természetes adatoknak tartja fenn, a természetes adatok elemzésére a Harvey Sachs-féle konverzációelemzést és a dokumentumelemzést tartja megfelelőnek.

Moore (2007) felhívja a figyelmet az elsődleges és másodlagos adatok közötti átmenetre, a definíciós és elhatárolási nehézségekre. Szerinte a Heaton által elkülönített adattípusok valójában hasonlítanak abban, hogy emberi munka kell mindegyik létrehozásához, tehát beágyazódnak mindennapi, különböző kultúrák által meghatározott, esetleg tudományos kontextusokba is. Természetesnek tehát egyik sem mondható. A különböző interjútechnikák Heaton által megkülönböztetett célja sem tűnik plauzibilisnek, hisz szociológusok használnak oral history interjúkat is hipotézislétrehozásra és -tesztelésre (Moore 2007). A moori és hasonló értelmezések szerint tehát elsődleges és másodlagos elemzés lényegileg nem különbözik egymástól (Fielding 2004: 100).

Ha az adatelemzést egy értelmezési folyamatként tételezzük, amely minden adatnál és minden értelmezőnél törvényszerűen bekövetkezik, akkor az elsődleges és másodlagos adatelemzés között meglátásunk szerint nem lehet lényegi különbség. A konverzációelemzést is sokféleképpen, többféle eredménnyel lehet végrehajtani, más-más kérdésekre, a szöveg egyes aspektusaira koncentrálni.

Ez az elhatárolási kérdés akkor válik relevánssá, amikor közelebbről megvizsgáljuk, milyen adatok elemzésére is vállalkozik egy kvalitatív adatokkal dolgozó

társadalomkutató. Az interjú szövegén és metakommunikációján túl – amit optimális esetben egy jó videofelvétellel reprodukálni lehet – számos más kontextuális elem befolyásolja az adatértelmezést. Az ilyen és hasonló elemek általában nehezen hozzáférhetőek másodelemzők számára: az interjút adó és az interjút készítő személy viszonya, részletes háttér-információk az interjút adó személyről, az interjú témájának (politikai, személyes stb.) relevanciájáról stb.⁵ Sokszor az ilyesfajta információk hiányára hivatkozva szokták ellenezni a kvalitatív adatok másodelemzését.

Ha viszont figyelembe vesszük az ún. elsődleges interjúelemzés gyakorlatát, akkor láthatjuk, hogy általában nem ugyanaz a személy elemzi az interjút, mint aki készítette. Tehát csak közvetetten lesz tudomása – ha lesz egyáltalán – azokról az információkról, amikkel csak az interjúkészítő rendelkezik. Másik oldalról az interjú készítője sokszor „bérmunkás”, szigorúan az interjútervet szem előtt tartva készíti az interjút, és nem mindig rendelkezik azokkal a háttér-információkkal, amikkel az interjút később elemző szakember rendelkezik. Ez utóbbi szakember sem birtokolhat minden olyan tudáselemet, ami fontos lehet az interjú elemzése szempontjából – mivel nem mindentudó. Egy másik kutató, ugyanabban a korszakban, ugyanazt az interjút adott esetben teljesen máshogy elemezné. Véleményünk szerint tehát nem érdemes előfeltételezni, hogy az elsődleges interjúelemzés valamiképpen jobb minőségű, mint a másodlagos. Más és más tudások összpontosulnak egy interjú többszöri elemzése alatt, de nem állíthatjuk feltétlenül, hogy az első hitelesebb lenne, mint a második.

Annyiban kellhet új metodológia az interjúk másodelemzéséhez, hogy ki kell fejleszteni olyan standardokat, amelyek segítségével az eredeti kutatás tudásai és interjúkészítői rendelkezésére álló háttér-információk és kontextuális adatok begyűjthetők, tárolhatók és terjeszthetők. A kutatások természetesen nagyban különböznek abban a tekintetben, hogy mennyi háttér-információval rendelkeznek az egyes kutatók (Blaxter 2007). Mivel ezek egyrészt sokszor implicit és hallgatólagos tudások, másrészt akár évek alatt, számtalan forrásból felhalmozott személyes tudások, ennek a vállalkozásnak a sikere csak töredékes lehet. Mauthner ellenben úgy érvel (Mauthner et al. 1998), hogy hibás az az elképzelés, hogy minél több háttér-információ begyűjtése szükséges, mert különben az elsődleges adatok hiányosak maradnak. Háttér-információkkal együtt sem lehet egy adatbázis hiánymentes, hisz minden adatot reflexíven konstruálnak a tudósok. Ők ezért kritikus szemmel nézik azokat a másodelemzéseket, amelyek nem (módszertan-, társadalom- stb.) történeti szempontból elemzik az adatokat, hanem aktuális tudományos kérdésekre keresnek választ.⁶ Mauthner a következőképpen érvel:

5 Mivel elég ritka, hogy a videofelvétellel dolgoznának a kutatók, hanem inkább átiratokkal, adatvesztés ez a szinten is fellép.

6 „Furthermore, while archives may be an extremely rich source for historical and methodological exploration, any attempt to go further than this is incompatible with an interpretive and reflexive epistemology.”

„[...] az adatok reflexíven jöttek létre a tudós és a válaszadó interakciója, a részvétel aktusa és élménye által. Az adatok szétbogozhatatlanul összekötődnek a létrehozásuk egyedi feltételeivel. Míg metodológiai szempontból érdekesek, új szubsztantív eredmények vagy elméletek létrehozásához az adatok teljesen inadekvátak” Mauthner et al. (1998: 740).

Egy konkrét interjú archívum létrehozásának szempontjából talán mégis megállapodhatunk abban, hogy törekedünk a rendelkezésre álló adatok legnagyobb részét begyűjteni, de tudatában vagyunk annak, hogy egyrészt nem tudjuk az összes tudáselemet felsorakoztatni, ami az első adatelemző rendelkezésére állt, másrészt pedig nem hiszünk abban, hogy egy ilyen komplett adatgyűjtés által a megkérdőjelezhetetlen tudományos igazság birtokába jutnánk (Hammersley 1997: 135). Mauthner és szerzőtársai munkáját bírálva Moore épp arra mutat rá (Moore 2007), hogy nem érdemes teljesen lefűjni a másodelemzés projektjét a szükségszerűen hiányos adatok miatt. Viszont Moore szerint az adatok reflexív létrehozása nem azt jelenti, hogy ha létrejöttek, egy új szituációban nem lehet őket új tudományos kérdések megválaszolására felhasználni. Szerinte nem kell lefixálnunk az adatok jelentését az azokat eredetileg „létrehozó” személyekhez. Elsődleges és másodlagos felhasználás Moore szerint legfőképpen a folyamat intézményesülésében különbözik (Moore 2007). Blaxter (2007) viszont néhány példa segítségével meggyőzően rámutat a másodelemzések néhány, a jelentéskülönbségekből adódó lehetséges buktatójára. Kiemeli, hogy a történeti kontextusból kiragadott „kortárs” fogalmak könnyen ahhoz vezethetnek, hogy a saját fogalmaik visszavetítése során a másodelemzők félreértik az interjúban elhangzottakat.

A kvalitatív adat-újrafelhasználásról értekezők kis közösségében zajló ilyenfajta vitákat Bishop (2007) a pozitivista/interakcionista, realista/posztmodernista, szubjektivista/szerzői autoritásra hivatkozó, és a kutatói szabadság/managerializmus viták lenyomataként értelmezi. A pozitivista társadalomtudományokban a kutatói szubjektivitást pejoratív kifejezésként használták. Mivel a kutatási adatok objektívek voltak, másodelemzésük sem számított problematikusnak. A posztpozitivisták megközelítésben, hasonlóan a pozitivistához, a társadalomtudományos adatok tárolása és másodelemzése nem különösképpen problematikus, a hangsúlyt az adatgyűjtést befolyásoló kutatói elfogultság megszüntetésére helyezik (Mottier 2007: 2–4). Ehhez az irányzathoz tartozik pl. Glaser és Strauss statisztikai módszereket, szoftvereket is használó *grounded theory*-ja is. Gadamer és az *interpretative turn* szellemében működő kutatók számára ez a magától értetődőség megszűnt. Szerintük a kutatói elfogultságot nem lehet megszüntetni, objektív adatok nem léteznek. Ezen hagyomány (Gadamer 1984) szerint a kutatók „előítéleteit” nem lehet kikapcsolni, hisz ezek az emberi megértés alapjait alkotják; a kortárs antipositivista és antiobjektivista gondolkodók, etnometodológusok, posztstrukturalisták stb. minden tudományos kutakodás hermeneutikai voltára

hívják fel a figyelmet. A tudományos elemzés, kutatás ilyesfajta meghatározásánál az ún. elsődleges és másodlagos elemzés nem különbözik lényegileg.

Mire lehet felhasználni mások által készített kvalitatív adatokat?

Vegyük szemügyre most az interjúk újrafelhasználásának lehetséges céljait:

1. eredmények konfirmálása

Plauzibilisnek tűnik az a meglátás, hogy az újrafelhasználás során ellenőrizni lehet az eredeti adatelemzés eredményeit, esetlegesen korrigálni, adalékokat szolgáltatni azokhoz. Léteznek azonban olyan kutatók is, akik cáfolják ezt a megközelítést. Szerintük az eredeti kutatás kontextuális elemei, az interpretációt meghatározó tudások nem idézhetők fel annyira, hogy verifikálni vagy cáfolni lehetne az elsődleges adatelemzés eredményeit. Őszerintük ha egy kutató nem bíz meg az eredeti értelmezésekben, akkor ne foglalkozzon azzal a kutatással (Witt: 2005: 13).

2. új tudományos kérdések megválaszolása

A kutatási metodológiából szinte törvényszerűen következik, hogy nem térhet ki részletesen egy tanulmány, egy kutatási beszámoló minden olyan témára, amely felmerül egy interjú során (Hinds et al 1997: 412). Kiindulhatunk tehát abból, hogy legalábbis számos olyan interjú létezik, amelyben megtalálhatóak olyan adatok, amelyeket még nem használtak fel – és ide kapcsolódhat egy újabb kutatási téma. Másfelől a tudósok kategóriái, fogalmai, a kutatási módszertan az idők során változnak, és a régi adatokat teljesen más kérdéstípusok megválaszolására is fel lehet használni – mondhatjuk tehát, hogy ekképp új adatok jönnek létre.

Interjúkészítést magában foglaló kutatásoknál a menet közben létrejött új hipotéziseket, kérdésfeltevéseket párhuzamosan lehet a folyamatosan készülő interjúkon letesztelni. Ez a „másodlagos” interjúelemzéseknél nem kivitelezhető. Míg tehát korábban készült interjúkat fel lehet használni új tudományos kérdések megválaszolására, addig az elemzés, az irodalom feldolgozása és a tudományos kérdések kutatás során történő pontosodásakor egyre inkább felmerülhet az az igény, hogy új interjúkat készítsünk (Bishop 2007).

Készülhetnek új interjúk korábbi (pl. interjúk) kutatások kiegészítéseképpen is. Ezeket az interjúkat aztán az eredeti kutatástól eltérő kérdésvetések vizsgálatára is fel lehet később használni.⁷ Ez utóbbira viszont nem minden interjúk

⁷ Silva (2007), egy elsődleges kutatás módszertani problémáit felismerve, új módszerekkel tárta fel ugyanazon témát. Az elsődleges (video)anyagokat arra használta fel, hogy az érdekesnek tűnő, de a képi anyagok által nem kellően megmagyarázott eseményeket elevenítse fel az újonnan készülő interjúiban. Figyelemre méltó, hogy az interjúkban elhangzott információk alapján egyes események teljesen más értelmet kaptak, mint „csupán” a képi anyag kutatók általi értelmezése során. Silva elemzésében érintőlegesen a kutatók természetesnek vett, de korántsem természetesnek bizonyuló értelmezései is feltárnak (Silva 2007). Silva az interjúk egy későbbi, másodlagos elemzése során gazdag anyagot fedezett fel az elsőtől teljesen eltérő témában.

kutatási anyag alkalmas. Blaxter (2007: 4. fejezet) angliai példán rámutat arra a praktikus problémára, hogy sokszor egy új kérdésfeltevésre a régi anyagokban nincs megfelelő mennyiségű és minőségű adat. Előfordul az is, hogy az elsődleges kutatások anyagaiból az eredeti kérdésfelvetés szempontjából nem releváns részek elvesztek, nem dokumentálták őket, vagy nem adták át az interjúarchívumnak (az angliai esetben a QUALIDATA-nak).

3. oktatási célok

Értékes anyagokat szolgáltathatnak az egyetemi, de akár a középiskolai társadalom-, pszichológia- és történettudományi tanítás során a korábbi interjúk (Corti 2000: 17). Életközeli példákkal segíthetik elő azt, hogy a hallgatók jobban megismerjenek egy korszakot, régiót, réteget, csoportot stb. Jó minőségű interjúk a sokszor túlságosan elméleti módszertani tanulmányokat is hasznosan kiegészíthetik.

4. összehasonlító kutatások

Mások által gyűjtött adatokat a saját kutatási eredményekkel össze lehet vetni, időbeli, valamint (szociális és földrajzi) tereket összehasonlító elemzéseket lehet elvégezni (Corti 2000: 18).

5. tudománytörténeti következtetések

a) módszertantörténet

Az interjúkészítésről szóló módszertantörténetnek egyik legfontosabb forrása a különböző korokból származó interjúk. Ezek hű képet festenek a kutatóknak az interjút adó személyhez fűződő attitűdjeiről, a kutatók szerepfelfogásának változásairól is. A kortárs kutatók saját pozíciójukat is reflektálni és relativizálni tudják azáltal, hogy más, régebbi kutatói felfogásokat, módszereket és szerepeket tanulmányoznak (Hammersley 2004: 25).

b) kutatási témák története

A tudósok, az intézmények hierarchiája, a kutatási pénzek elosztása nagyban hozzájárul ahhoz, hogy az adatok mely részével foglalkoznak a kutatók (és persze, hogy milyen módszerekkel). Ezek a feltételek – ahogy a kutatók személye is – változhatnak, és ekkor az adatok másodelemzése által más kérdésekre vetődhet fény (Silva 2007: 5. és 6. fejezet).

c) interpretációtörténet, kategóriák, fogalmak története

Össze lehet hasonlítani az előzetes értelmezés(ek)et a későbbi értelmezéssel, és megvizsgálni, hogy milyen különböző kérdésfelvetésekkel, kategóriákkal dolgoztak a kutatók (I. Savage 2007). Számos kutató – tudatosan vagy tudattalanul – a

Glaser és Strauss (1967) által fémjelzett *grounded theory* felfogásában az adatokból kiindulva hozza létre az interpretációt és megértést meghatározó kategóriákat, és megpróbálja elkerülni a deduktív elmélet- és fogalomkeresést. Ugyanazon interjú elemzéskor viszont minden kutató más- és másképp elemzi a szöveget, és a különbségek vizsgálata által egy tudományos irányzat vagy korszak pontos jellemrajzát lehet adni. Fontos adalékként szolgálhat ezenfelül az értelmezéshez felhasznált szakirodalmak összevetése.

Különbéle adattípusok újrafelhasználásának specifikumai az interjúelemzés során

1. verbális és nonverbális adatok

Nincs arról konszenzus, hogy hogyan történjen egy interjú átfordítása írott formába. Míg szociológusoknak sokszor elég a szavak pontos átírása, a Harvey Sacks-féle konverzációelemzők (Ashmore–Reed 2000)⁸ és szociolingvisztikával foglalkozók számára a gesztusok, szünetek, nevetések stb. is fontosnak bizonyulhatnak, tehát ezek is rögzítendő adatoknak számítanak (Nairn et al. 2005: 231–233). Egy szóval leszögezhetjük, hogy minden átirat szelektív, és ezért egyben egy értelmezés is (Corti 2000: 9).

2. vizuális adatok

Ezeknél az adatoknál a kulcskérdés az adatvédelmi jogok betartatásának lehetősége, hisz a személyiségi jogok különösen érzékenyen érintik a képek újrafelhasználását. Vizuális adatokat nehéz és költséges anonimizálni, de nem megoldhatatlan, viszont mindenképpen mérlegelni kell a konkrét esetben az adatvesztés mértékét.

Kontextuális adatok

Először is soroljunk fel néhány, a társadalomtudományos interjúk másodelemzése során szóba jövő kontextuális adatot: a kutatók személye, pályafutása, szerepe a tudományos életben, az interjút készítő személyes felkészültsége, a kutatás finanszírozója, a kutatási kérdés szerepe a kutatási életben, fontossága az aktuálpolitikai, kulturális stb. életben, a kutatási módszerek milyensége, az átiratok minősége, az interjút adó személy kora, neme, foglalkozása, státusa, lakóhelye stb., az interjút adó tudása a kutatási kérdéstről, az interjút készítő és adó személyek viszonya, az interjú földrajzi, időbeli stb. körülményei, a nonverbális kommunikáció stb.

8 A cikkben számos módszertani irodalmi hivatkozás is található.

A kontextusról korábban írottak alapján arra a következtetésre jutunk, hogy a kutatási kérdés határozza meg, mekkora mértékben szükséges begyűjteni a kontextuális adatokat. Ha nagyon nagy mennyiségű kontextuális adat kell, akkor a másodelemzés akár lehetetlenné, de legalábbis nehezen kivitelezhetővé válhat, és inkább új adatfelvételre lesz szükség. Az eredeti kutatási beszámolók is bizonyulhatnak értékes dokumentumoknak, mert jól kikristályosodnak bennük azok a problémafelvetések és kérdéskörök, amelyek az elsődleges kutatás menetét, kategóriáit és az adatok interpretációját befolyásolták (Weed 2005: 12–13).

A kutatási beszámolókon túl különösen sokat segíthetnek az interjúk első kódolási eredményei is (Medjedovic–Witzel 2005), hisz rámutathatnak olyan fogalmakra, amelyek gyakoriak a szövegekben, de az első elemzésnél nem tértek ki rájuk. Főleg azon – a *grounded theory* szellemében dolgozó – kutatók számára bizonyulnak értékesnek az ilyen kataszterek, akik nem egy előre meghatározott elmélettel és kategóriáival szeretnének közeledni az anyaghoz (Medjedovic–Witzel 2005: 9).

Tudományos konkurencia és adat-újrafelhasználás

Több helyütt beszámolnak arról, hogy a kutatók nem szívesen osztják meg a nagyobb tudományos nyilvánossággal kutatási nyersanyagaikat, sokszor még akkor sem, ha ők már nem kívánják tovább használni az adatokat. A nyílt kritikától, a személyes munka górcső alá vételétől, végül is a kudarctól való félelem lehet többek között oka az ilyen attitűdnek (Bourdieu 1984; Ramazanoglu 1989). A tudományos publikáció általában egy kutatási téma szakértőjeként tünteti fel a kutatót, ez a kép viszont egy általa lefolytatott interjúban nem feltétlenül tükröződik. A tudományos karrier központi konstrukciós elemei a publikációs lista és az önéletrajz (Miller–Morgan 1993). Ezekben a szövegekben viszont nem említik meg a metodológiai döntések legfőbbjét, mint például a saját módszertani korlátokat, amelyek behatárolják a kutatói munkát (Bishop 2005, idézi Silva 2007). Ezek a korlátok azonban könnyedén egyértelművé válhatnak, ha nyilvánosságra kerülnek a nyersanyagok.

A történettudományokkal ellentétben – ahol általában nincs más választása a kutatóknak, mint hogy régi anyagokat használjon fel –, a szociológiában úgy tűnik, a saját, eredeti, új kutatásnak nagyobb presztízse van (Fielding 2004: 104). Talán ez is hozzájárul ahhoz, hogy a szociológusok manapság (még) nemigen használják fel újra kvalitatív adatokat. Kiváló minőségű és aktuális kérdéssel rendelkező másodelemzések kétségkívül hozzá tudnának járulni a renomé növekedéséhez.

A tudományos archívum és a tudományos munka minősége

A kutatási nyersanyagok nyilvánossá tételének, ill. a kutatás megismételhetőségének követelménye a természettudományokban már régóta része a módszertan-

ni hagyománynak (Hammersley 1997: 132).⁹ A tudósközösség, a tudósnyilvánosság fontosságára számos tudományfilozófus is felhívta a figyelmet (Kuhn 1984; Popper 1997; Polányi 1962). A pszichológiában is megfigyelhetjük ezt a trendet (Fielding 2004: 104), főképpen a természettudományos módszereket előtérbe helyező kísérleti kutatásoknál.

A nyersanyagok nyilvánossá tételének hosszú távon pozitív hatása lehet a munka minőségére, hiszen a kritika lehetősége arra sarkallhatja a kutatókat, hogy jobb minőségű munkát végezzenek (Silva 2007). Az interpretációk fontosságát előtérbe helyező kutatók (l. pl. Weed 2005) ellenben úgy vélik, hogy a kontextuális, és később nem teljesen rekonstruálható tudáselemek fontos szerepe miatt nem lehet az eredeti interpretációt kritizálni. Technikailag is szinte lehetetlen minden az értelmezést, az elemzést befolyásoló dokumentumot archiválni (Hammersley 1997: 133). A másodelemzők számára nem hozzáférhető kontextuális tudáselemekre való hivatkozás viszont akár egy védelmi mechanizmus is lehet, annak elkerülésére, hogy más kutatók az elemzéseket a nyersanyagokkal összevessék (Van den Berg 2005: 7).

Az adat-újraelemzés egy másik pozitív hozadéka lehet, hogy a partikuláris kutatási eredmények fokozatosan összegződni, kumulálódni tudnak, és ez a trend válaszként szolgálhat a társadalomtudományos eredmények általánosíthatóságát megkérdőjelező kritikákra (Hammersley 1997: 137).

Az interjúkat készítő kutatók általában egy adott kutatási témával a fejükben készítik az interjúkat. Ez nem csak az értelmezést, hanem akár az interjú menetét is befolyásolhatja. Egy másodelemzés egyfelől rávilágíthat az elsődleges elemzők partikuláris elemzéseire, másfelől az új kutatási eredmény plauzibilisabbá válhat azáltal, hogy az elemzőt érdeklő kérdések, az általa használt fogalmak és kategóriák nem befolyásolhatják az interjú menetét (Fielding 2004: 100).

Etika és módszertan az interjúelemzés során

Az interjúk anyagok hatékony újrafelhasználását csak egy interjúk archívum tudja megfelelően biztosítani. A kutatói donációk mértékén áll vagy bukik minden interjúk archívum működése.¹⁰ Az interjúk egy archívumnak történő átadása mértékét több faktor is befolyásolja, itt most röviden említsünk meg kettőt: a szerzői jogokét és az etikai újrafelhasználását. Mivel az interjúk szövegeket az interjúk készítő és az interjúk adó személy együttesen hozza létre, közösen kell, hogy birtokolják a szerzői jogokat. A tisztázás érdekében mindenképpen érdemes hozzájárulási nyilatkozatot aláírni az interjúk adó személyekkel – ez azonban sok esetben elmarad. A hangfelvétel jogosultja az említetteken túl még az a személy/intézmény, akinek a megbízásából készült. Figyelembe kell venni, hogy a törvé-

⁹ Noha léteznek olyan, pl. fizikatudományi kísérletek, amelyekhez komplikált és költséges berendezések kellenek, és ezért ezeket nem lehet reprodukálni egy független kutatócsoport által.

¹⁰ Az archívumokkal szemben megfogalmazott leggyakoribb kutatói aggályokat Corti et al. (2000) életszerűen fogalmazza meg és próbálja megválaszolni. Kritikusabb és skeptikusabb szemszögből Parry és Mauthner (2004) tárgyalják a témát.

nyi meghatározottságok nem szabályozzák elegendően a kvalitatív adatok újrafelhasználáshoz kapcsolódó problémákat, hanem a társadalomtudósoknak kell bejártatott eljárásokat kidolgozniuk az etikailag sokszor problémákkal járó műfaj tisztességes megoldására (Parry és Mauthner 2004; Richardson és Godfrey 2004, konkrét javaslatokról l. 352–353. Erre a cikkre válasz Thompson 2003).

E helyütt – ragaszkodva tanulmányunk metodológiai témájához – röviden szóljunk arról, hogy az etikai megfontolások mennyiben befolyásolják az interjúk másodelemzését. Az adatvédelem és az anonimizálás tartoznak itt a legfontosabb kulcsfogalmak közé. A társadalomtudományokban az az általános gyakorlat, hogy interjúszövegeket csak anonimizálva közölnek publikációkban. A magyar hatályos adatvédelmi törvény értelmében az anonimizálás a társadalomtudományos adatoknál azt jelenti, hogy senki nem tudja az azokban található adatokat egy konkrét személlyel összefüggésbe hozni. Számos interjúnál könnyen megvalósítható az anonimizálás. Viszont léteznek olyan (biográfiai, életút-) interjúk, amelyeket nehezen, alig, vagy egyáltalán nem lehet anonimizálni (az anonimizálásról kompakt és praxisorientált összefoglalást ad Corti et al. 2000, az anonimizálásra alkalmatlan interjúkról l. *ibid*), hiszen számtalan olyan személyes adat található bennük, amelyek együttese elvileg hozzásegíthet egy személyt, hogy beazonosítsa az interjút adót. Annak a valószínűsége nagyon kicsi, hogy egy kutató a kutatásai során véletlenül egy olyan anyagot kap kézhez, amelynek felismeri az alanyát. Létezik viszont egy másik „veszély”: hogy az interjúkból készült tanulmány egy olvasója felismeri a személyt. Erre számos kutató szokott hivatkozni az interjúk más kutatók számára történő átadása kapcsán. Ez a lehetőség azonban az eredeti kutatási beszámoló esetében is fennáll.

Egy adott kutatáshoz készült interjúk anonimizálásánál fontos szempont, hogy egységes álnevek kerüljenek az eredetiek helyére, hogy követni lehessen a témákat, helyszíneket és szereplőket, amelyek több interjúban, és utána a publikációkban is szerepelnek (Corti et al. 2000:). Ehhez az esetleges anonimizálási útmutatókat is be kell szerezni az interjúkat készítő és elsődlegesen feldolgozó kutatóktól.

Az anonimizálásnál törvényszerűen elvesznek adatok, még hozzá sokszor olyanok, amelyek fontosak egy másodfelhasználás szempontjából (pl. városok vagy intézmények nevei). Ha megoldható, ezért inkább az interjúhoz hozzáférő személyek körét érdemes korlátozni, minthogy mindenki számára csak anonimizált adatokat adjunk át (Corti et al. 2000). Az anonimizálás másik, jóval könnyebb része az interjút készítő személy nevének eltüntetése – már amennyiben ő kéri ezt.

Zárszó

Láttuk, hogy régi kutatási anyagok újrafelhasználása kapcsán számos episztemológiai és kutatás-módszertani kérdés feltehető. De az is kiderült, hogy ezen kérdések nagyobbik része minden társadalomtudományos munkánál jelent-

kezik. A szöveg és a társadalmi valóság viszonyrendszerének kérdéseire adott válaszaink befolyásolják a metodológiai döntéseinket, legyen szó régi vagy új kutatási nyersanyagokról. Ezekre a kérdésekre választ kell adnunk minden tudományos munka előtt. Régebbi interjú anyagok bevonása a kortárs szociológiai diskurzusba ebben a társadalomtudományos kutatási támogatással viszonylag szűken megáldott időszakban egyaránt bővíti a kutatási lehetőségeket és gazdagítja a módszertani vitákat.

ABSTRACT: This article focuses on the epistemological and practical questions of re-use of social scientific interviews. Researchers mobilize numerous pieces of knowledge when interpreting an interview and it is sometimes doubted whether a scientist not involved in the interviewing disposes of these. Those in favor of secondary analysis argue that it happens not only in re-use that the person conducting the interview is not the analyst herself. Every analysis is enriched by contextual knowledge, that's why it is useful to document the circumstances of the interview and its precise transcript. On the other hand each person interpreting a text uses different pieces of knowledge, so we cannot state that only the person conducting the interview disposes of the „right” knowledge. The discussions around secondary use are tightly knotted to contemporary debates about the theory of social science. The article, identifying the crucial points of the discussion, shows also the possible fields of the use of secondary analyses of interviews.

Függelék

Más európai országokban található archívumok

Európa első, államilag finanszírozott, szisztematikusan gyűjtő kvalitatív adatarchívuma a brit QUALIDATA (a történetéről, működéséről l. pl. Corti 2000). Ezenkívül számos ország rendelkezik többé-kevésbé fejlett, kvalitatív társadalomtudományos adatokat (is) gyűjtő archívumokkal. Léteznek egyetemekhez, kutatóintézetekhez, állami archívumokhoz, valamint könyvtárakhoz köthetőek, centralizáltak és nem centralizáltak, államiak és magánfinanszírozásúak. Következzen egy nem teljes körű felsorolás (a hivatalos angol nevekkkel, valamint honlapcímeikkel):

Ausztria: Vienna Institute for Social Science Data Documentation and Methods (WISDOM), www.wisdom.at

Csehország: Institute of Sociology, Academy of Sciences of the Czech Republic, The Sociological Data Archive (SDA), <http://Medard.soc.cas.cz>

Dánia: Danish Data Archive (DDA), www.dda.dk

Finnország: Finnish Social Science Data Archive (FSD), <http://www.fsd.uta.fi/english/index.html>

Írország: Irish Qualitative Data Archive, <http://www.iqda.ie/>

Lengyelország: Qualitative Data Archive [Archiwum Danych Jakościowych], http://www.ifispan.waw.pl/archiwum_danych_jakosciowych/o_archiwum; KARTA Center, www.karta.org.pl

Németország: Archive for Life Course Research (ALLF), <http://www.lebenslaufarchiv.uni-bremen.de/>; GESIS-Data Archive and Data Analysis, <http://www.gesis.org/>

Norvégia: Norwegian Social Science Data Services, www.nsd.uib.no

Szlovénia: University of Ljubljana - Social Science Data Archives, <http://www.adp.fdv.uni-lj.si/en>

Svájc: Swiss Information and Data Archive Service (a „Swiss Foundation for Research in Social Sciences” részeként): <http://www.unil.ch/fors>

Irodalom

Ashmore, Malcolm – Reed, Darren (2000): Innocence and Nostalgia in Conversation Analysis: The Dynamic Relations of Tape and Transcript. *Forum Qualitative Sozialforschung/Forum: Qualitative Social Research* 1(3). <http://www.qualitative-research.net/index.php/fqs/article/view/1020>

Bishop, Libby (2005): 'Is secondary analysis second best? A case study of reusing qualitative data', CRESC Methods Workshop: Re-using qualitative Data, Manchester.

Bishop, Libby (2007): A Reflexive Account of Reusing Qualitative Data: Beyond Primary/Secondary Dualism. *Sociological Research Online*, Volume 12, Issue 3, <<http://www.socresonline.org.uk/12/3/2.html>>.

Blaxter, Mildred (2007): Commentary on 'a Reflexive Account of Reusing Qualitative Data: Beyond Primary/secondary Dualism' (Libby Bishop). *Sociological Research Online*, Volume 12, Issue 3, <<http://www.socresonline.org.uk/12/3/7.html>>.

Bornat, J. (2003) 'A second take: revisiting interviews with a different purpose', *Oral History*, Spring, pp. 47-53.

Bourdieu, Pierre (1984) *Homo Academicus*. Paris: Les Editions de Minuit

Corti, L. and Thompson, P. (2003) 'Secondary Analysis of Archive Data' in C. Seale et al. (eds.) *Qualitative Research Practice*, London: Sage Publications.

Corti, L. et al. (2000) 'Confidentiality and informed consent: issues for consideration in the preservation of and provision of access to qualitative data archives', *Forum Qualitative Sozialforschung/Forum: Qualitative Social Research* [Online journal], 1(3).

Corti, Louise (2000): Progress and Problems of Preserving and Providing Access to Qualitative Data for Social Research—The International Picture of an Emerging Culture, *Forum Qualitative Sozialforschung/Forum: Qualitative Social Research* 1(3).

DERRIDA, J. (1978) *Writing and Difference*. London: Routledge and Kegan Paul.

Fairclough, Norman (1995). *Media Discourse*. London: Edward Arnold.

- Fairclough, Norman (2003). *Analysing Discourse; Textual Analysis for Social Research*. London: Routledge
- Fielding, N. (2004) ,Getting the most from archived qualitative data: epistemological, practical and professional obstacles', *International Journal of Social Research Methodology*, 7(1), pp. 97-104.
- Gadamer, Hans-Georg, *Igazság és módszer*. Bp., Gondolat, 1984.
- Glaser, B. (1962) ,Secondary analysis: a strategy for the use of knowledge from research elsewhere', *Social Problems*, 10(1), pp. 70-74.
- Glaser, Barney & Strauss, Anselm (1967). *The Discovery of Grounded Theory: Strategies for Qualitative Research*. New York: Aldine de Gruyter
- Hammersley, M. (1997) ,Qualitative data archiving: some reflections on its prospects and problems', *Sociology*, 31(1), pp. 131-42.
- Hammersley, M. (2004) ,Towards a usable past for qualitative research', *International Journal of Social Research Methodology*, 7(1), pp. 19-28.
- Heaton, J. (1998) ,Secondary analysis of qualitative data', *Social Research Update*, Autumn issue, Guildford: University of Surrey, Institute of Social Research.
- Heaton, J. (2004) *Reworking qualitative data*, London: Sage.
- Hinds, P, Vogel, R. and Clarke-Steffen, L. (1997) ,The possibilities and pitfalls of doing a secondary analysis of a qualitative data set', *Qualitative Health Research*, 7(3), pp. 408-24.
- HODDER, I. (1994) 'The interpretation of documents and material culture' in Denzin, N. and Lincoln, Y (eds) *Handbook of Qualitative Research*. London: Sage
- Klingemann, Hans D. & Mochmann, Ekkehard (1975). Sekundäranalyse. In Jürgen van Wieken Koolwji & Maria Mayer (Eds.), *Techniken der Empirischen Sozialforschung 2* (pp.178-194). München: Oldenbourg.
- Kuhn, T.S. (1984): *A tudományos forradalmak szerkezete*. Gondolat. Budapest.
- Kühn, T. and Witzel, A. (2000) ,Strategies in using a qualitative database for the analysis of problem-centered interviews', *Forum Qualitative Sozialforschung/ Forum: Qualitative Social Research* [Online journal], 1(3).
- MASON, J. (2002) *Qualitative Interviewing*, London: Sage.
- Mauthner, N., Parry, O. and Backett-Milburn, K. (1998) ,The data are out there, or are they? Implications for archiving and revisiting qualitative data', *Sociology*, 32(4), pp. 733-45.
- Mauthner, Natasha S. – Doucet, Andrea (2008): 'Knowledge Once Divided Can Be Hard to Put Together Again'. An Epistemological Critique of Collaborative and Team-Based Research Practices. *Sociology* Volume 42(5), 971–985.
- Medjedovic, Irena & Witzel, Andreas (2005): Sekundäranalyse qualitativer Interviews. Verwendung von Kodierungen der Primärstudie am Beispiel einer Untersuchung des Arbeitsprozesswissens junger Facharbeiter. *Forum Qualitative Sozialforschung / Forum: Qualitative Social Research*, 6(1), Art. 46, <http://www.qualitative-research.net/fqs-texte/1-05/05-1-46-d.htm>.

- Medjedovic, Irena & Witzel, Andreas (2007): Secondary Analysis of Interviews: Using Codes and Theoretical Concepts From the Primary Study. *Forum Qualitative Sozialforschung / Forum: Qualitative Social Research*, 6(1), Art. 46, <http://www.qualitative-research.net/fqs-texte/1-05/05-1-46-e.htm>.
- Medjedović, Irena (2007). Sekundäranalyse qualitativer Interviewdaten - Problemkreise und offene Fragen einer neuen Forschungsstrategie. *Journal für Psychologie*, 15(3), <http://www.journal-fuer-psychologie.de/jfp-3-2007-6.html>.
- MILLER, N. and Morgan D. (1993) 'Called to Account. The CV as an Autobiographical Practice', *Sociology* 27(1): 133-143.
- Moore, Niamh (2007): (Re)Using Qualitative Data? *Sociological Research Online*, Volume 12, Issue 3, <http://www.socresonline.org.uk/12/3/1.html>
- Mottier, Veronique (2007): The Interpretive Turn: History, Memory, and Storage in Qualitative Research *Forum Qualitative Sozialforschung* 6(2)
- Nairn, K. et al. (2005) 'A counter-narrative of a 'failed' interview', *Qualitative Research*, 5(2), pp. 221-244.
- Opitz, Diane & Mauer, Reiner (2005): Erfahrungen mit der Sekundärnutzung von qualitativem Datenmaterial – Erste Ergebnisse einer schriftlichen Befragung im Rahmen der Machbarkeitsstudie zur Archivierung und Sekundärnutzung qualitativer Interviewdaten. *Forum Qualitative Sozialforschung / Forum: Qualitative Social Research*, 6(1), Art. 43, <http://www.qualitative-research.net/fqs-texte/1-05/05-1-43-d.htm>.
- Parry, O. and Mauthner, N. (2004) 'Whose data are they anyway? Practical, legal and ethical issues in archiving qualitative research data', *Sociology*, 38(1), pp. 139-152.
- Parry, O. and Mauthner, N. (2005) 'Back to basics: who re-uses qualitative data and why?', *Sociology*, 39(2), pp. 337-342.
- Polányi Mihály (1962): „The Republic of Science”. *Minerva* 1/1, 54-73
- Popper, Karl R. (1997): *A tudományos kutatás logikája*. Európa Könyvkiadó.
- RAMAZANOGLU, C. (1989) 'Improving on Sociology: The problems of taking a feminist standpoint', *Sociology* 23: 427-42.
- Richardson, Jane C – Godfrey, Barry S. (2004): „Towards ethical practice in the use of archived transcribed interviews”. *International Journal of Social Research Methodology*. Vol 6. Nr. 4., 347-355.
- Savage, M. (2005) 'Revisiting classic qualitative studies', *Forum Qualitative Sozialforschung/Forum: Qualitative Social Research* [Online journal], 6(1), Art. 31.
- Schegloff, Emanuel A. (1992). In Another Context. In Alessandro Duranti, & Charles Goodwin (Eds.), *Rethinking Context; Language as an Interactive Phenomenon* (pp.191-229). Cambridge: Cambridge University Press.
- Schegloff, Emanuel A. (1997). Whose Text? Whose Context? *Discourse & Society*, 8, 165-187.

- SILVA, E. (2007) 'What's [yet] to Be Seen? Re-using Qualitative Data', *Sociological Research Online*, 12(3) available at <<http://www.socresonline.org.uk/12/3/4.html>>. (ethnography, visual antropology, saját interjúk újraelemzése)
- Thompson, P. (2003) ,Towards ethical practice in the use of archived transcribed interviews: a response', *International Journal of Social Research Methodology*, 6(4), pp. 357-360.
- Thompson, P. and Corti, L. (eds.) (2004) ,Celebrating classic sociology: pioneers of contemporary British qualitative research', *International Journal of Social Research Methodology, Theory and Practice*, 7(1), February 2004, journalonline.tandf.co.uk/openurl.asp?genre=issue&issn=1364-5579&volume=7&issue=1". This contains an edited collection of papers given at the 2001 conference ,Celebrating Classic Sociology: Pioneers of Contemporary British Qualitative Research' organised by ESDS Qualidata (www.esds.ac.uk/qualidata/news/symposium.asp).
- Van den Berg, H. (2005) ,Reanalyzing qualitative interviews from different angles: the risk of decontextualization and other problems of sharing qualitative data', *Forum Qualitative Sozialforschung/Forum: Qualitative Social Research* [Online journal], 6(1).
- Van Dijk, Teun (1987). *Communicating Racism: Ethnic Prejudice in Thought and Talk*. London: Sage.
- Van Dijk, Teun (1991). *Racism and the Press*. London: Routledge.
- Van Dijk, Teun (1997). The Study of Discourse. In Teun Van Dijk (Ed.), *Discourse as Structure and Discourse as Process* (pp.1-34). London: Sage.
- Weed, Mike: „Meta Interpretation”: A Method for the Interpretive Synthesis of Qualitative Research. *Forum Qualitative Sozialforschung/Forum: Qualitative Social Research* 6(1)
- Witzel, Andreas; Medjedović, Irena & Kretzer, Susanne (2008): Qualitative Sekundäranalyse. Zum gegenwärtigen Stand einer neuen Forschungsstrategie. *Historical Social Research*, 33(3), 10-32.
- Witzel, Andreas; Medjedović, Irena & Susanne Kretzer (Eds.) (2008): Secondary Analysis of Qualitative Data / Sekundäranalyse qualitativer Daten. *Historical Social Research*, 33(3) - Focus.
- Wodak, Ruth (2001). What CDA Is About—A Summary of its History, Important Concepts and its Developments. In Ruth Wodak & Michael Meyer (Eds.), *Methods of Critical Discourse Analysis* (pp.1-14). London: Sage.
- Zeitlyn, David (2000) ,Archiving anthropology', *Forum Qualitative Sozialforschung/Forum: Qualitative Social Research* [Online journal], 1(3).

A téma egyes aspektusait feldolgozó teljes folyóiratszámok:

Reusing Qualitative Data. *Sociological Research Online*, 12(3) (2007), www.socresonline.org.uk/12/3/contents.html.

Corti, L., Witzel, A. and Bishop, L. (eds.) (2005): 'Secondary analysis of qualitative data', *Forum Qualitative Sozialforschung/Forum: Qualitative Social Research*, 6(1), www.qualitative-research.net/fqs/fqs-e/inhalt1-05-e.htm.

Bergman, Manfred Max & Eberle, Thomas S. (eds) (2005). *Forum Qualitative Sozialforschung/Forum: Qualitative Social Research* [Online journal], 6(2), <http://www.qualitative-research.net/index.php/fqs/issue/view/12>

Corti, Louise, Kluge, Susann, Mruck, Katja & Opitz, Diane (eds) (2000). *Forum Qualitative Sozialforschung/Forum: Qualitative Social Research (FQS)* [Online journal], 1(3). www.qualitative-research.net/fqs/fqs-e/inhalt3-00-e.htm.